

AZ ELTÉKOZOLT LEHETŐSÉGEKKEL SZEMBESÜLVÉ*

Kultúra, politika, erkölcs Közép-Európa múltjában és jelenében – a csatlakozás előestéjén

Előadásom kulcsszavai a *kultúra* és a *politika*, leszögezve azt, hogy a diplomácia a politikai és a kulturális cselekvés fogalmait egyaránt áthatja. Persze tisztában vagyunk vele, hogy egymáshoz illesztve a két fogalmat a rossz emlékező kultúrpolitika keveredik ki belőle, amely Illyés Gyulának a hatványakú görényt juttatta eszébe, tudván, hogy a kultúra semmilyen körülmények között nem lehet ideológiai monopólium az annak jegyében folytatott politika kiszolgálójává. Az 1970-es évek derekán kultúra és politika kapcsolatára másként világított rá a Göttingi Egyetem egyik előadója nekünk, Közép-Európából érkezett hallgatóknak. Arról beszélt, hogy az akkori közelmúltban, tehát az 1970-es évek első felében, Tuniszban egyik napról a másikra megszüntették a gimnáziumokban és az egyetemeken a német nyelv oktatását – pénzhányra hivatkozva. A Német Szövetségi Köztársaság kultúrpolitikai elveitől vezérelve – így az előadó – magára vállalta a tuniszi iskolákban német nyelvet oktató tanárok fizetésének folyósítását. Az utóbbi esetben a kultúrpolitika sajátos kultúrdiplomáciát jelentett.

A kultúra közösségmegtartó erejét és a politika drámai változásainak közösségpusztító következményeit példázhatja a lengyel-litván állam három felosztása 1772 és 1795 között. Éppen az első felosztás sokkja indított el olyan kulturális mozgalmat, amely az irodalomszervezésen, az irodalom magas szintű művelésén, könyv- és folyóirat-kiadáson, közkönyvtár- és színházalapításon kívül az oktatás megreformálását, iskolahálózat kiépítését és a tankönyvkiadást is magában foglalta. E lázas, nagy tömegeket mozgósító tevékenység szellemi tüze hevítette azt a nemzedéket, amely 1791. május 3-án a lengyel reformkor lezárásaként (Európában iránymutatóan, még a francia előtt) korszerű alkotmányt szavazott meg. Az ezt megelőző két évtizeden át tartó kulturális munka olyan alapot teremtett, amelyen állva a lengyel nemzet túl tudta élni országának feldarabolását, vagyis a lengyel nemzet, kultúrájának is köszönhetően, megőrizte azonosságát.

Sajátos alakja ennek a korszaknak az 1770-ben született Adam Jerzy Czartoryski herceg, aki gyermekkorát a felvilágosodás korának egyik lengyel kulturális központjában, Pulavában töltötte. II. Katalin a Nemesi Köztársaság második felosztása után az arisztokrata ifjút, öccsével együtt, túszként Szentpétervárra hurcoltatta, ahol együtt nevelkedett a fiatal korában liberális eszmékkel kacérkodó I. Sándor cárral és egy Nyikolaj Novoszilcov nevű előkelő ifjúval. Ennek tudatában nem meglepő, hogy a lengyel Czartoryski 1803-tól néhány éven át Oroszország külügyének irányítója volt. Megbízásakor a következőket jegyezte meg uralkodójának: „...a politikát nemcsak az érdek, hanem az erkölcs is irányítja, ami azt jelenti, hogy a politika elé nemcsak becsületes és méltó célokat kell állítani, hanem e célok eléréséhez megfelelő eszközöket is kell alkalmazni.” Ehhez még azt is hozzáteszi: „...a cél az állam jóléte és biztonsága.”

Amióta az emberi társadalmak történetét írás rögzíti, vita folyik arról, hogy a politika és az erkölcs egymáson áttetsző, legalábbis egymást megtűrő fogalmak-e, vagy egymáshoz való viszonyuk olyan, mint a tűz és a víz. Ez utóbbi szerint a politika elé sohasem kerülhet az „erkölcsös” jelző. A XX. század szinte teljes története – leszámítva az utolsó másfél évtized rendszerváltoztató eseményeinek (de nem következményeinek) többségét térségünkben – azt bizonyítja, hogy az erősek kíméletlen érdekérvényesítése nem állja ki a morál szakítópróbáját. Egyik legcinikusabb példája ennek az a tény, hogy Sztálin a Katyńban és más táborokban fogva tartott több mint tizenöt ezer lengyel hadifogoly tisztnek és rendőrnek a saját maga által elrendelt lemészárlását a náci Németország számlájára frandó, fel akarta vetetni a nürnbergi vádpontok közé. Elképzelhető, hogy Anglia és az Egyesült Államok mennyire megrémült az egész nürnbergi pert hiteltelenné, kompromittálónak tevő ördögi ötlettel. Ez utóbbi győztes hatalmak ugyanis – bár jól tudták, kit terhel ezért a tömeggyilkosságért a felelősség – politikai érdekből mindaddig fenntartás nélkül asszisztáltak szövetségeseik Katyńnyal kapcsolatban rendezett színjátékához. A katyíni tömeggyilkosság végül kikerült a náci bűnök tetőző vádpontok közül.

A Csehszlovák, majd Cseh Köztársaság volt elnöke, Václav Havel, akit 1992-ben a Wroclawi Egyetem díszdoktorává választott, ez alkalomból tartott előadásában azt fejtegette, hogy a politika mindaddig zsákutcába vagy egyenesen tragédiába viszi a kisebb és a nagyobb közösségeket, népeket, nemzetiséget, az emberiséget, ameddig azt nem irányítják morális elvek is. Napjaink feladata, mondta ő, hogy a politikát és az erkölcsöt mint rokon fogalmakat hitelesítsük. Részben hasonló tartalmú volt az a beszéde is, amelyet 1998 elején a Cseh Köztársaság Parlamentjében tartott: „Ha nem vagyunk az erkölcsi rendnek mint az emberi együttélés alapelvei iránti tisztelet forrásának [...] feltétlen hívei, nincs esélyünk a nyugalomra, a stabilizációra, a közmegegyeztettségre és a sikeres fejlődésre. Ma sokkal inkább, mint eddig bármikor – meg vagyok győződve róla, hogy nekünk mindnyájunknak, kiknek befolyásunk lehet a hazánkban kialakult helyzetre –, magunkénak kell vallanunk ezen elveket, és arra kell törekednünk, hogy ők legyenek a napi politikában is irányadók.” Hogy ezeket az elveket a gyakorlatban milyen nehézzé követni, éppen annak a lehetőségnek az eltékozlása jelezheti vagy bizonyíthatja, amely a „visegrádi hármak”, majd „visegrádi négyek” tényleges együttműködésében rejlett. Igen, ez a lehetőség teljességgel kihasználatlan maradt. Havel köztársasági elnök fentebb idézett beszédében erre is kitért: „Úgy vélem, legfőbb hibánk a gőg volt. Annak következtében, hogy nálunk a transzformációs folyamatok 1989 novemberétől úgy mentek végbe, hogy nagy politikai változások nem akadályozták, bizonyos szempontból előbbre tartottunk, mint mások – legalábbis úgy tetszett, hogy előbbre tartunk. És ettől a fejünkbe szállt a dicsőség. Úgy viselkedtünk, mint az eminensek vagy az elkényeztetett gyerekek, akiknek joguk van mások fölé emelkedni és felülről kioktatni őket. Ez a gőg a furcsa módon kialakult pro-

*Megjelent a Kortárs 2004/2-es számában

vinciális kispolgárisággal vagy elmaradottsággal párosult. Megtorpedóztuk például a közvetlen szomszédjainkkal való szoros együttműködést – a visegrádiakra gondolok –, mivel úgy véltük, hogy jobbak vagyunk, mint ők.”

Pedig a rendszerváltoztatás kezdetén, még ha erőfentlén is, megfogalmazódott az a tétova igény: mi lenne, ha a három ország (akkor még Csehszlovákia létezett) egymást támogatva, egymásért kiállva, az egymás iránti szolidaritásukat külpolitikájukban is kifejezve, ha nem is tömbként, de együtt lépne be az Európai Unióba. Mi több, egy ilyen közös hozzáállást a csatlakozás diktálta feladathoz mintha az Európai Unió is szívesen látott volna. Más történet. Nyoma sem volt az egyes visegrádi országokban megfogalmazott közép-európai koncepcióknak. Magyarországon is csupán egy-egy évet bekarikázó kulturális kampányrendezvényeknek lehettünk tanúi. Bemutatták a magyar kultúrát Brüsszelben, Krakkóban, Franciaországban, Angliában, de kérdés, hogy módszeresen kiépített alapok híján lehetett-e maradandó hatásuk a befogadó országok közösségeire... (Nem beszélve a botránnyosan silány magyar szereplésre a Frankfurti Nemzetközi Könyvvásáron, amelynek 2001-ben Magyarország volt a díszvendége.)

Olykor már száználmas volt annak bizonygatása az egyes országok – hol Magyarország, hol Lengyelország, hol Csehszlovákia – részéről, hogy melyik miért a legjobb, melyik miért tart legelőbb az Európába vezető úton, s vele szemben a másik kettő miben maradt el, miért kellett szükségszerűen a második körbe visszacsúsznia... (A politikai beszéd logikával mit sem törődő, visszatérő fordulatait voltak: *az Európába vezető úton és az Európában ezer éve otthon vagyunk...*) Tragikomikus volt mindezt látni, átélni. (Különösen azt, ahogy ezen országok tömegtájékoztatása minderről – a szerencsétlen megfogalmazásokat, felelőtlen folyosói fecsegéseket még jobban eltorzítva – hírt adott, kölcsönösen egymás ellen hangolva a saját ország közvéleményét, és ezzel felesleges magyarizációkra kényszerítve a diplomáciai testületek vezetőit.) Legalább olyan volt ez, mint amikor a folyami átkelés első pillanatában, még a parti fővényben lerobbant tank lámpalázás katonái azt hiszik, hogy már a meder közepén tartanak, s el kell árasztani a harcocsit... És máris egymás fejéről kapkodják le az életmentő bűvármásmagot, miközben a világ kamerával figyeli a jelenetet, amelyen a távolból nevetni lehet, a közelből csak sírni. Emlékezzünk a darab fináléjára: a „visegrádi négyek” iszabirkozását leállító döntésre, amely szerint 2004-ben egyszerre tíz ország lesz az Európai Unió tagja. A legjobb, legfelkészültebb, legeurópaiabb közép-európai ország vándortriofeája szappanbuboréknak bizonyult. A tanulság az, hogy a „visegrádi négyek” vezető politikusai között, sajnos, nem akadt egyetlen olyan befolyásos személy sem, aki térségben, a *Baltikum és Adriatikum közötti térségben, Közép-Európában* gondolkodott volna, tudván-tudva azt, hogy a régió érdekei a különböző országok érdekeivel összhangban vannak, összhangba hozhatók, s *közös esélyünk ez az összhang.*

Pedig Milan Kundera Közép-Európát a nemzetközi érdeklődés homlokterébe emelő híres esszéje révén a mi közös régióink hosszú éveken át divatos téma lett – még Lengyelországban és Csehszlovákiában is. Magyarországon Trianon óta az.

A történészek tudják, mennyire divatos téma ez már 1832-től kezdve. Azóta, hogy az ifjú olasz forradalmár, Giuseppe Mazzini – az 1830–31-es lengyel szabadságharc visszhangjaként – kifejtette a Giovine Italia hasábjain, hogy a német államok keleti és az orosz birodalom nyugati peremén morzsolódó, vagyis a hajdani Jagelló Birodalom és a Magyar Királyság területén élő kis népeknek, nemzeteknek össze kell fogniuk, együtt kell működniük, szövetséget kell kötniük, ha meg akarnak maradni. Mazzini voltaképpen egy Közép-európai Unió létrehozását ajánlotta. Ezméjét az 1831-es lengyel emigráció, az úgynevezett Nagy Emigráció tartotta életben, a demokratikus pánszlávizmus összefogó ideológiáját vonva fölé. Általa akarta kivonni a térség szláv népeit a távlati célként cári jogar alatt egységesíteni szándékozó orosz pánszlávizmus befolyása alól. Az összefogás Czartoryskiék által képviselt eszméje – azáltal módosítva, hogy egyensúlyt teremtett a dunai térség szláv népei, valamint a magyarok és románok között – Kossuth számára is elméleti forrás a Dunai Konföderáció tervezetéhez.

Az 1830–31-es szabadságharc leverése után nyugat-európai emigrációba kényszerült lengyel politikai tábor nemzetközileg legbefolyásosabb szárnyának vezetője a már említett Adam Jerzy Czartoryski herceg volt, aki csaknem két évtizeddel azután, hogy cári külügyminiszterré avanzált, az I. Miklós cár ellen felkelt Lengyel Királyság Nemzeti Kormányának elnöke lett. Tanúja s időnként aktív részese is volt mindazon változásoknak, amelyek a XIX. század Európájában lejátszódtak, Napóleon Európát egyesíteni szándékozó véres kísérleteitől a krími háborút lezáró párizsi békekötésig. Czartoryski arra a meggyőződésre juthatott – kicsit az emigrációs pártharcoktól is megkeseredve –, hogy noha honfitársai az elveszett haza feltámasztásáért tízezrével hullottak el Napóleon zászlai alatt, s százezerszám lettek a cári hadsereg kényszerbesorozottjai és szibériai számkivetettek, a felosztott és szakadatlanul küzdő lengyel nemzetet nem a Népek Krisztusával azonosították, mint ezt a legkülönfélébb politikai messianisztikus irányzatok hitték és hirdették, hanem... Fryderyk Chopinnel. Az önmagát varsói börtöncellájában az 1840-es években felgyújtó cárellenes összeesküvőről, Karol Levittoux-ról nem tudott semmit a világ, de Adam Mickiewicznek a Sorbonne-on tartott előadásain ott ült az egész korabeli francia értelmiség Michelet-től, Quinet-től George Sandig. A Lengyel Királyságban és Litvániában retteggett Novoszilcov szenátor rendfihetetlen kedéllyel börtönözte be az összeesküvéssel gyanúsított diákokat, de epeömlést kapott akkor, amikor olvasta, hogy ezt Mickiewicz az Európa-szerte ismert drámában, *Az Ősökben* megírta. (Novoszilcov értelmes ember volt: tudta, hogy a világ előtt olyannak marad meg, amilyennek a lengyel poéta bemutatta.) A történelemnek az államiségüktől megfosztott lengyelekre szakadó égboltozatát a költőtíriász, Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki és Zygmunt Krasiński tartotta meg, nem pedig a hősi halott hadvezér, Józef Poniatowski, a számkivetett szabadsághős, Tadeusz Kosciuszko vagy az 1863/64-es szabadságharc mártírhalált halt diktátora, Stefan Traugutt. Az ő tetteik, erkölcsi vállalásaik is irodalmi művek révén váltak közismertté.

A XIX. század legnagyobb lengyel politikusának, Adam Jerzy Czartoryskinak tehát rá kellett döbbsennie arra, hogy a lengyel nemzet leghatékonyabb megtartóereje a lengyel kultúra. Nincs ország, de a nemzet – kultúrájának köszönhetően – él.

A kultúra sűrített emlékezet is. Józef Pilsudski a XIX. és XX. század fordulóján majdhogynem névtelen aktivista volt, bravúros tettei ellenére is, de Ignacy Paderewski zongoraművészt és zeneszerzőt az egész világ ismerte, mint ahogy az 1905-ben irodalmi Nobel-díjat kapott Henryk Sienkiewiczet is.

Sorsfordító történelmi események idején a kultúra legtekintélyesebb képviselői a közvetlen politikai, diplomáciai cselekvés hatékonyabb képviselői lehetnek, mint a „szakértők”. Adam Mickiewicz 1848-ban légiót szervezett, és a pápával tárgyalt, 1855-ben pedig Isztambulban állított talpra lengyel légiót. Henryk Sienkiewicz a Háború Lengyel Áldozatait Segélyező Svájci Főbizottság elnöke volt az I. világháború derekáig, Ignacy Paderewski 1919-ban az újjászülető Lengyelország miniszterelnöke és külügyminisztere, a lengyel delegáció vezetője a párizsi béketárgyalásokon. Nemzetközi ismertsége, művészi és erkölcsi tekintélye folytán ugyanúgy befolyásolta az ország határainak formálódását, mint Józef Pilsudski rövid idő alatt talpra állított lengyel hadserege.

A közép-európai térség ma példa nélkül álló nagy átrendezés előtt áll. Az egységestülő Európa határai fél év múlva magukba foglalják Közép-Európa – Mazzini fogalma szerint: a Baltikum és Adriatikum közötti térség – tekintélyes részét is. A csatlakozó országok képviselői arra a kérdésre, hogy az általuk reprezentált országok mit visznek Európába, mivel gazdagítják Európát, kórusban válaszolják, hogy a kultúrájukat, s kultúrájukkal együtt a tehetségüket, a múltjukat. Nap mint nap halljuk, hogy a nemzeti azonosság megőrzésének legfőbb záloga a kultúra. Persze ha pillantást vetünk arra, hogy az érintett országok költségvetésük hány százalékát fordítják kultúrára, oktatásra, akkor felmerül bennünk a kétség a futószalagos deklarációk tartalmának komolyságát illetően.

Az Európai Unióba kerülő országok minisztériumainak működése módosul, a tagállami státusz, az ebből eredő jogok és kötelezettségek, gyakorlati feladatok ezt természetesen befolyásolják. A változás minden bizonnyal a külügyminisztériumokat fogja legátfogóbban érinteni. Alapvetően megváltozik ugyanis az új tagállamok egymás közötti kapcsolata, a régi tagállamokhoz való viszonyuk, s módosul kapcsolatrendszerük. Kérdés: milyen külpolitikát folytathatnak a tagállamok egymással, az Unión kívüli európai országokkal és az Európán túli államokkal? Nem válik-e szükségszerűen ketté a külügyminisztérium egy európai uniós ügyekkel foglalkozó minisztériummá és egy hagyományos külügyminisztériummá, amelynek működési területét az Unión kívüli országok alkotják?

Egyetlen területen azonban minden bizonnyal meghatározódik az akár egyben maradó, akár kettéváló külügyminisztérium tevékenysége: a kultúra képviselése, a kulturális értékek megjelenítése, megismertetése, terjesztése, az egyes országokra bontott kulturális csere lebonyolítása az egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb külügyminisztériumi feladattá válik. (Ilyen külügyminisztérium már nem engedhet meg magának akkora trehánytságot, hogy jutalomból pártobsztozt küld ki diplomáciai posztra.) Ha, mint hirdetjük, a kultúra a nemzeti önazonosság megmaradásának legfőbb záloga, akkor a kulturális diplomácia a külügyi munka húzóágazata lesz, s ez sajátos feladatokat ró – a mi esetünkben – a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumára.

Magyar viszonylatban már csak azért is, mert a külföldön működő kulturális intézeteket nem a Külügyminisztérium működteti, mint Lengyelországban vagy Szlovákiában, hanem a NKÖM. A kultúrának ez a kettős képviselése jelenleg az ügy javára is fordítható.

Ennek a kulturális politikának az eredményessége attól függ, hogyan jelöljük meg az általános célokat, s hogyan tudjuk kultúradiplomáciainkat egyes országokra, egyes nemzetekre szabni. A magyar diplomáciaának más a társadalom-lélektani és politikai, kulturális és tradicionális környezete, terepe Lengyelországban, más Romániában, Szerbiában vagy Szlovákiában. Meggyőződésem azonban, hogy ezen országok mindegyikében rendkívül eredményes kulturális diplomáciai tevékenységet lehet folytatni. Az eredményességnek azonban van egy másik feltétele is: a kulturális diplomáciai munkának nemcsak egyes országokra, hanem egyes személyekre szabottaknak is kell lenniük. Olyan szakembereket kell bevonni e területre, vagyis kell kulturális diplomáciai munkára felkérni, akiknek tekintélyük és megbecsültségük van a fogadó országban, akik tevékenységükkel érdemeket szereztek a fogadó országok kultúrájának képviselése felől nézve is. Vagyis a Külügyminisztériumnak és NKÖM-nek rendelkeznie kellene olyan adatbázissal, amely számon tartaná, hogy a humán értelmiség tekintélyes képviselői mely országok kultúrájában mozognak otthon, hol és mely munkájukkal szereztek elismerést. Rájuk akár szakértői bázisként, akár aktív szereplőkként is támaszkodni kellene, sokkal inkább, mint ahogy ez az elmúlt tizenhárom évben történt.

Annak ürügyén, hogy 2004 hivatalosan Balassi-év lesz, hadt szólnak pár szót krakkói főkonzuli tevékenységemről, amelyet azzal zártam, hogy a hajdani lengyelországi Balassi-birtokokon 2003 májusában három Balassi-emléktáblát lepleztem le. Egyet a kamienieci várban, egyet-egyét a Duklai-hágó közelében fekvő Rymanówban és Nowy Zmigródban. Előzményként sikerült újból kiadni Balassi válogatott verseit lengyelül. Mindezért a legnagyobb elégtételt egy kis község, a Nowy Zmigród-i líceum diákjai szolgáltatták, akik nemcsak a veretesen fordított lengyel Balassi-verseket szavalták könyv nélkül, hanem ugyanígy magyar megfelelőjüket is. A több ezer embert megmozgató májusi krosnói Balassi-ünnepség sikeréből és az ünnepséget előkészítő munkából kivette részét a helyi Robert Portius Társaság, a varsói Magyar Kulturális Intézet és a budapesti Balassi Bálint Intézet.

Saját szerény tapasztalataim alapján is állíthatom, hogy az országra és a személyre szabott kulturális diplomáciai munka eleve garantálja az eredményességet, hogy ne az általam egyre kevésbé szívelt *siker* kifejezést használjam. 1999 tavaszán, még mielőtt a Külügyminisztériumba visszakérültem, napvilágot látott lengyelül a „*Mindvégig veletek voltunk...*” *Lengyelek a magyar szabadságharcban* című monográfiám. Diplomáciai munkámat ez a tény rendkívül megkönnyítette. Ha valami fontos bemutatkozásra, tárgyalásra mentem, a könyvet magammal vittem, és átnyújtottam partneremnek, lett legyen az akár a köztársasági elnök is. Azonnali hatásként nyomban egészséges egyensúly keletkezett közöttünk, lélektanilag ugyanis bebizonyosodott, hogy országában nem vendég, nem kiküldött vagyok, hanem otthon érezhetem magam. Ugyanakkor meg kell jegyeznem, hogy kulturális célokra – amelyekre mind gazdasági, mind poli-

rikai kapcsolatok építhetők, amelyek szimbólumként jelzik külkapcsolatainkat, történelmi hagyományainkat, külhonban elért eredményeinket, megbecsültségünket (emléktáblák, utcanevek, emlékművek) – a költségvetés támogatása minimális. Nagykövetség, főkonzulátus kulturális célokra forrással valójában nem rendelkezik, a kulturális intézetek lehetőségei pedig, kivéve egy-két nagy rendezvényt, ugyancsak behatároltak.

Összefoglalásként tudatosítandó, hogy a csatlakozás előestéjén mulasztásokkal vagyunk kénytelenek szembesülni: mindenek-

előtt a Közép-Európára, a szomszédos népekre és országokra vonatkozó külkapcsolati rendszer átfogó koncepciójának hiányával, a kulturális diplomácia jelentősége iránti nagyfokú érzelketlenséggel és azzal, hogy alapvetően kihasználatlan maradt annak a szakembergárdának a tudása, amely a rendszerváltozást a közép-európai együttműködés esélyeként is értékelte. Elsősorban az aggodalmakról, az elszalasztott lehetőségekről beszélek, és nem az eredményekről, mert úgy gondolom, a továbblépéshez mindennek újragondolására van szükség.

PORDÁNY SAROLTA

KONTINENSEK KÖZÖTTI NEMZETKÖZI FELNŐTTKÉPZÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

Évek óta idézik Otto Herz német andragógus kooperációval kapcsolatos alábbi történetét¹ a nemzetközi felnőttképzési együttműködésekkel foglalkozó szakemberek. Egyszer egy tyúk elmegy a disznóhoz és megszólítja: – Együtt kellene működnünk, hiszen nagyon sok ember szereti a sült sonkát tükrörtöjással! – Remek ötlet! – mondja a disznó, azonban egy kis gondolkodás után, gyanakvóan megkérdezi: – Mi is történik akkor velem? – Ne aggódj! – mondja a tyúk, – valamelyik fél mindig vesztes az együttműködésben.

Érdeemes elgondolkodni a fenti történet tanulságán, hiszen a tíz újabb ország, köztük hazánk csatlakozása után, új helyzet teremtdött az Európai Unió tagországok közötti szakmai együttműködésekben. A különböző szervezetek, intézmények most szembesülnek igazán azokkal a kérdésekkel, hogy az EU újonnan csatlakozó, vagy régi tagállamként hogyan kell sikeresen és eredményesen együttműködni? Hogyan lehet megőrizni és folytatni azokat az értékes kapcsolatokat, amelyeket a két-, vagy többoldalú együttműködésekben már évtizedek óta építettünk? A válaszadást segíthetné a korábbi jelentősebb felnőttképzési együttműködéseinkről elkészített átfogó, publikált értékelések áttekintése. Ezek hiányában azonban más országok tapasztalatainak, stratégiáinak megismeréséből kell tanulnunk.

A továbbiakban a nemzetközi felnőttképzési együttműködések területén a legjobban dokumentált német gyakorlatról írok, amelyet az 1953 óta működő Német Népfőiskolai Szövetség, majd annak 1969-ben létrehozott Nemzetközi Együttműködési Intézete – kormányzati pénzek felhasználásával – évtizedeken keresztül folytatott több mint száz országgal. Úgy érzem, érdemes magyar nyelven is közkincsé tenni a nagyon széles és sokszínű német nemzetközi együttműködési programnak az egyik ázsiai civil szervezettel, az Ázsiai és a Csendes-óceán déli területeinek Felnőttképzési Irodájával (*Asian and South Pacific Bureau of Adult Education – ASPBAE*) végzett munkájának tapasztalatait. A 25 évvel ezelőtt, 1978-ban kezdődött együttműködésnek csak a főbb tanulságait foglalom össze a *Felnőttképzés és Fejlesztés (Adult Education and Development)* című, félévente megjelenő folyóirat alapján. Ezt a rangos nemzetközi kiadványt egyébként a Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete (IIZ/DVV) 1973 óta éppen azzal a céllal jeleníti meg, hogy a nemzetközi szakmai párbeszéd fóruma legyen,

és információcserét biztosítson az Afrikában, Ázsiában, Latin-Amerikában és Európában dolgozó felnőttképzési szakemberek között.

A forrásként használt 2003. évi 60. számú kiadvány címlapján a CONFINTEA V + 6 elnevezésű, tavaly, Bangkokban megtartott világkonferencia *Program a jövőért (Agenda for the Future)* című összefoglaló 10. témaköre szerepel: „A nemzetközi együttműködések és a szolidaritás erősítése” (*Enhancing International Cooperation and Solidarity*). A CONFINTEA V + 6 elnevezés az úgynevezett konferenciák közötti, az 1997-ben, Hamburgban tartott V. UNESCO Nemzetközi Felnőttképzési Konferencia hat évvel későbbi, értékelő rendezvényére utal. A felnőttoktatással foglalkozó szakmai cikkekben és a konferenciákon „kötelező” idézni ezeket a világeseményekhez kapcsolódó dokumentumokat, hiszen ezek tartalmazzák azt a közös szakmai gondolatosságot (rossz nyelvek szerint szakmai közhelyszótárt), amelyet mindenki ért és alkalmaz az együttműködésekben. A világtalálkozón megvitatott témakörökről ugyan jelentek meg publikációk nálunk is, de az ott elhangzottakról bővebb tájékoztatásra is szükség lett volna, hiszen a nem túl sokat mondó, ezért nemzetközi szakmai körökben egyre gyakrabban bírált *életéhszig tartó tanulás (life long learning)* szlogent tartalmazó hazai felnőttképzési, felnőttoktatási stratégiává kellene formálni.

A huszonöt éves észak – dél, IIZ/DVV – ASPBAE együttműködés (*25 Years of Cooperation: ASPBAE and IIZ/DVV*), tapasztalatainak összegzése és a további együttműködések tartalmi kialakítása érdekében a partnerek konferenciát rendeztek 2003-ban, Pekingben *A Bárány éve – Nemzetközi együttműködés a felnőttkori tanulásért (The Year of the Sheep – International Cooperation for Adult Education)* címmel. Az együttműködés tanulságairól 12 cikket jelentettek meg, amelyekben a különböző résztvevők szemszögéből elemezték annak erőnyit és hiányosságait. Az elhangzott javaslatokat, valamint a tengeren túli együttműködések (*overseas development assistance, ODA*) általános tanulságait *Chris Duke* és *Heribert Hinzen* professzor foglalta össze, akik a kezdetektől aktív alakítói voltak ennek az együttműködésnek.

A szeminárium résztvevői megerősítették az *Oktatás mindenkinek* világprogram megvalósításáról készített beszámoló (*Education for All (EFA) Monitoring Report 2002*) egyik legfontosabb megállapítását, mely szerint a nemzeti oktatási programok valójában nem érik el a felnőtteket, ezért egyértelműen

¹ Otto Herz: Informationen Weiterbildung in Nordrhein-Westfalen. 3/1998.